

ОБУЧЕНИЕ И ИНСТРУКТАЖ ПО БЕЗОПАСНОСТ И ЗДРАВЕ ПРИ РАБОТА

Гошо МУШКАРОВ – д-р по икономика

Едно от основните задължения на работодателя по трудовите правоотношения е да осигури на работниците и служителите здравословни и безопасни условия на труд, така че опасностите за живота и здравето им да бъдат отстранени, ограничени или намалени. За целта той трябва да провежда комплексни мерки, които включват задълженията му:

- да въвежда в експлоатация и използва само изправни машини, съоръжения и апарати и да осигурява постоянен контрол по правилната им експлоатация в съответствие с техническите изисквания, указанията на производителя и спецификата на производството;
- да приема вътрешни правила за здравословна и безопасна работа в предприятието, своевременно да запознава работниците и служителите с тях и да следи за спазването им;
- да не допуска на работа лица без необходимите знания, умения и правоспособност, които се предвиждат в правилата за осигуряване на здравословна и безопасна работа в предприятието;
- да осигурява обслужването на машините, другите съоръжения и технологичните процеси с повишена опасност само от правоспособни за това работници и служители съобразно специалните наредби и изисквания на МТСП и/или на съответните ведомства;
- да обучава и да организира полагането на изпити по правилата за осигуряване на здравословна и безопасна работа за работниците и служителите, работата на които е свързана с използване, обслужване и поддържане на машини и други технически съоръжения задължително, както и за заетите в дейности, които създават опасност за здравето и живота им;
- да организира провеждането на инструктаж на всички работници и служители по правилата за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд при условия и по ред, определени с наредба на министъра на труда и социалната политика и вътрешни правила;
- да налага предвидената в КТ дисциплинарна отговорност спрямо нарушителите на изискванията за безопасна работа;
- да осигурява безусловен достъп на контролните органи по труда и да изпълнява в срок и в пълен обем дадените му предписания по безопасност на труда.

Както се вижда, инструктажите и обучението по безопасност и здраве при работа не са самоцелна приумица, а са съществен елемент от цялостната дейност на работодателя по организацията на производствения процес и осигуряването на безопасни и здравословни условия на труд в предприятието.

От 01.01.2010 г. е в сила **Наредба № РД-07-2 от 16.12.2009 г. на МТСП за условията и реда за провеждането на периодично обучение и инструктаж на работниците и служителите по правилата за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд** (обн., ДВ, бр. 102 от 2009 г.). С нея се определят условията и редът за провеждане на обучение и инструктаж по безопасност и здраве при работа. Наредбата се прилага във всички предприятия и места, където се осъществява трудова

дейност или се провежда обучение по смисъла на чл. 2, ал. 1 и 2 на Закона за здравословни и безопасни условия на труд (ЗЗБУТ). Съответно неспазването на предвидените в наредбата задължения и изисквания дава основание на Изпълнителна агенция „Инспекция по труда“ да търси от нарушителите предвидената в Кодекса на труда административноказателна отговорност, както и на предвидената в други закони имуществена и наказателна отговорност.

За да изпълни тези задължения, работодателят трябва предварително да определи:

- видовете и формите за обучения и инструктажи по безопасност и здраве при работа, които се провеждат в предприятието;
- длъжностите и професиите, чиито изпълнители подлежат на обучение и/или инструктажи;
- програмите за провеждане на обучението и/или инструктажите;
- лицата, които ще провеждат обучението и/или инструктажите.

Обучението и инструктажите по безопасност и здраве при работа са две взаимно свързани страни на общия процес на подготовка на работниците и служителите от предприятието, както и на други лица, които имат отношение към тези въпроси. Обучението дава на работниците и служителите необходимите основни познания по безопасността и здравето в труда, произтичащи от нормативните изисквания и съобразени с конкретните условия в предприятието.

Инструктажите осигуряват минималния обем умения и навици по използването на придобитите знания в конкретните условия на предприятието и работното място.

Важно е да се отбележи, че обучението и инструктажите по безопасност и здраве при работа се провеждат само в работно време, като всички необходими за това разходи са за сметка на работодателя.

I. Обучение по безопасност и здраве при работа

1. Цели на обучението

Обучението по безопасност и здраве при работа има следните общи цели:

- да се усвояват методите, формите и средствата за осъществяване на дейността по безопасност и здраве при работа;
- да се усвояват основните нормативни изисквания, нормите, правилата и мерките за безопасен и здравословен труд;
- да се поддържа необходимото ниво на знания и умения по безопасност и здраве при работа на работещите през целия период на трудовата им дейност в съответствие с изискванията на съответната професия и дейност.

Тези цели трябва да се постигат чрез подготовката и провеждането на обучението и контрола по усвояването на необходимите знания и умения.

Работодаателят е длъжен да осигурява на работниците и служителите от предприятието подходящо обучение по безопасност и здраве при работа, като отчита:

- общите изисквания за осигуряване на безопасна работа;
- спецификата на професията или извършваната дейност;
- особеностите на конкретното работното място;
- потенциалните опасности, установени при оценката на риска на съответното работно място.

2. Обхват на обучението

Обучение по безопасност и здраве при работа се организира на следните групи работници и служители:

- длъжностните лица, които съобразно длъжностите си характеристики и трудовите си договори ръководят и управляват трудовите процеси. Обучението се провежда най-малко веднъж на 2 години с продължителност поне 6 учебни часа;
- длъжностните лица и служителите от специализираните служби, на които работодателят в съответствие с чл. 24 от ЗЗБУТ е възложил контрола по безопасността на труда в предприятието. Обучението се провежда всяка година с продължителност най-малко 6 учебни часа;
- лицата, които са определени от работодателя да провеждат инструктажите по безопасност и здраве при работа. Обучението се провежда всяка година с продължителност най-малко 6 учебни часа;
- членовете на комитета (групата) по условия на труд, определени от работодателя по реда на чл. 27 от ЗЗБУТ. Обучението се провежда в съответствие с изискванията на Наредба № 4 на МТСП за обучението на представителите в комитетите и групите по условия на труд в предприятията;
- всички работници и служители, чиято работа е свързана с използване, обслужване и поддържане на машини и други технически съоръжения, за които се изисква специална правоспособност за работа. Обучението се провежда съгласно изискванията на съответните нормативни актове за придобиване на правоспособност по съответната професия и/или дейност;
- всички работници и служители, заети в дейности, които създават опасност за тяхното или на други лица здраве и живот. Обучението се провежда съгласно специфичните изискванията за безопасност и здраве при изпълнението на съответната професия и/или дейност;
- други работници и служители, определени с колективен трудов договор. Обучението им се организира съобразно определените със същия договор условия и изисквания.

3. Организация за провеждане на обучението

Обучението по безопасност и здраве при работа се организира в редовна и дистанционна форма. То се реализира по утвърдени от работодателя писмени учебни програми, които задължително трябва да включват един образователен минимум за теоретична и практическа подготовка.

Програмите за обучение трябва да се съобразяват със следните изисквания:

- да включват общата, отрасловата и специфичната за дадена професия задължителна подготовка по правилата за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд;
  - да отчитат входящото образователно равнище на обучаемите;
  - да отговарят на общите и конкретните целите на обучението;
  - да покриват определените тематични области на обучението;
  - да отчитат необходимата продължителност на обучението (обща и по конкретни теми);
  - да включват реда и условията за проверка на знанията и оценяване при завършване на обучението;
  - да предвиждат реда и формата за удостоверяване за преминал курс на обучение;
  - да са съобразени с необходимата и наличната материално-техническа база за обучение, като при необходимост се използва и друга база.
- С колективния трудов договор могат да се определят и други специфични изисквания към учебните програми.
- При спазване изискванията на наредбата обучението по безопасност и

здраве при работа се провежда от:

- работодателите;
- юридически или физически лица, регистрирани по Търговския закон, по Закона за кооперациите или по Закона за юридическите лица с нестопанска цел, в чийто предмет на дейност е посочено необходимият вид обучение;
- висши училища, професионални училища, гимназии или колежи и центрове за професионално обучение;
- специализираните органи на МВР или на други предвидени в нормативен акт ведомства. Практическото обучение по безопасност и здраве при работа може да се провежда от физически лица, които отговарят на следните условия:
- да са придобили образователно-квалификационна степен не по-ниска от „бакалавър“ съгласно Закона за висшето образование;
- да притежават необходимите професионални знания и опит в областта на здравословните и безопасните условия на труд;
- да познават нормативната и вътрешната уредба в преподаваната област. С колективен трудов договор могат да се определят и други специфични изисквания към тези лица.

Тези нормативни изисквания се отнасят за всички физически лица, които извършват обучение, в това число от външните за предприятието специализирани органи, организации и търговски дружества.

Документацията относно извършваното в предприятието обучение по безопасност и здраве при работа се определя от работодателя, като трябва да удостоверява условията по чл. 7 и 9 от наредбата, в това число:

- целта, видът и формата на проведеното обучение;
- професията и длъжността, за която се организира обучението;
- нивото на придобитите знания и умения;
- издадените удостоверителни документи;
- други изискващи се данни.

Документацията, създадена относно проведеното обучението по безопасност и здраве при работа, се съхранява от работодателя за срок не по-малък от 5 години.

II. Инструктажи по безопасност и здраве при работа

1. Цел и видове инструктажи по безопасност и здраве Инструктажите по безопасност и здраве при работа имат за цел да дадат на инструктираните практически указания за безопасно изпълнение на трудовата дейност, както и да ги запознае с конкретните условия на работа.

Инструктажите се провеждат по време, както следва:

- при постъпване на работа;
- при преместване на друга работа или промяна на работата;
- при въвеждане на ново или при промяна на работно оборудване и технология;
- периодично за поддържане и допълване на знанията на работещите по безопасност и здраве при работа.

Инструктажите по безопасност и здраве при работа са следните видове, според необходимостта от провеждането им:

- начален;
- на работното място;
- периодичен;
- ежедневен;
- извънреден.

2. Обхват на инструктажите по безопасност и здраве при работа

Инструктажи по безопасност и здраве при работа в предприятието задължително се провеждат на следните лица:

- всички работници и служители от предприятието, независимо от вида и срока на договорите им и от продължителността на работното време;
- работници и служители, предоставени на работодателя от предприятие, което осигурява временна заетост;
- командировани работници и служители;
- работещи от други предприятия, които ще изпълняват дейности на територията на предприятието;
- лица, приети за обучение или за повишаване на квалификацията им;
- лица, с които се провежда производствена практика;
- всички други лица, които посещават производствени звена на предприятието и особено звената със специфични условия на труд.

Инструктажите се провеждат от длъжностни лица с подходящо образование по ред и при условия, определени от работодателя, като се отчитат характерът на изпълняваната работа, конкретните условия на работното място и съществуващият професионален риск. Формата и времетраенето на инструктажите се определят от работодателя. При дейности, за които са характерни висок производствен риск и динамика в организацията на работа и технологията, началните инструктажи и инструктажите на работното

място трябва да имат продължителност не по-малка от определената в приложение № 3 към наредбата за съответните дейности.

Проведените по реда на наредбата инструктажи се документират от работодателя в специална Книга за инструктажите,

чието съдържание е определено в приложение № 1 към наредбата.

В Книгата за инструктажите не се предвижда отчетност относно другите лица, които посещават производствени звена на предприятието. Но това не означава, че на тях не се правят инструктажи и не се води отчетност. Видът и формата на тази отчетност се определят от работодателя по начин, който да удостовери, че им е проведен изискваният се инструктаж по безопасност и здраве

при работа. Това е необходимо с оглед уреждането на възникнали впоследствие претенции и спорове.

3. Начален инструктаж

Начален инструктаж по безопасност и здраве при работа се провежда на лицата, които постъпват на работа, както и на всички, посочени в чл. 11, ал. 1 от наредбата лица, с изключение на външните лица, посещаващи производствените звена, без да са свързани с извършването на производствената дейност.

Целта на началния инструктаж е подлежащите на инструктиране лица да бъдат запознати със:

- основните и общите правила и изисквания по безопасност и здраве при работа в предприятието;
- вида и характера на извършваната от тях работа;
- специфичните опасности и рисковете за здравето и живота на работещите – общо за предприятието и за изпълняваната работа или длъжност;
- изискванията към поведението на лицата в съответните условия и при възникване на специфичните рискове.

Началният инструктаж се провежда в деня на постъпване на работа по утвърдена от работодателя програма, в която се включват:

А) Въпроси от общ характер, като:

1. характера и особеностите на производството;
2. опасностите и рисковете, чиито източници, съществуване, прояви и начини за предотвратяване, намаляване и ограничаване са известни – работно оборудване, машини, съоръжения и технологични процеси, фактори на работната среда и трудовия процес, използвани материали, пътни маршрути и опасни зони (вкл. шахти, асансьори, подземия и др.), транспортни средства;
3. правилата за организация на работа в предприятието и на работните места;
4. причините и характера на най-често допусканите трудови злополуки и установените професионални заболявания, примерите за най-често допусканите грешки и нарушения в работата;
5. условията и реда за деклариране, установяване, регистриране и отчитане на трудовите злополуки и професионалните заболявания в съответствие с нормативната уредба;
6. колективните средства за защита от вредните условия на труда;
7. устройството, действието и реда за използване на личните предпазни средства, както и на специалното работно облекло.
8. правилата за оказване на първа долекарска помощ при увреждане на здравето при работа;
9. изискванията за безопасност на движението в района на предприятието и извън него;
10. плановете за действие при пожар или авария;
11. начините за безопасна евакуация при възникване на извънредна ситуация.

Б) Специфични въпроси, свързани със съответната дейност или професия, като:

1. конкретните правила и изисквания по безопасност и здраве при работа, отнасящи се за цеховете, производствата, дейностите, технологичните процеси, работните места, машините, механизмите, инструментите и електросъоръженията, с които ще се работи;
2. работните места, при които съществува опасност от възникване на аварии и повреди;
3. енергийните уредби и съоръжения на територията на предприятието и в района на работното място, както и общите изисквания за безопасната им експлоатация;
4. съществуващите опасности и рискове за здравето, тяхното непосредствено и последващо въздействие;
5. утвърдените знаци и сигнали за безопасност и/или здраве при работа и изискванията за специфично поведение на работещите;
6. пожарната и взривната опасност на работните места в района на предприятието, мерките за пожарна безопасност, които трябва да се спазват, както и работата с уредите, съоръженията и инсталациите за известяване и гасене на пожари и начините на използването им;
7. формите и средствата за транспорт на хора, на материали и готова продукция;
8. реда и мястото за съхраняване на опасни химически вещества и препарати, начините за безопасна работа с тях, вкл. и мерките, които трябва да бъдат предприети при разливане, разопаковане и смесване и разпиляване, използване на корозивни материали и др.;
9. забранителните разпоредби, действащи на територията на предприятието и в района на работното място.

10. други специфични правила и изисквания за безопасност и здраве при работа.

В) Въпроси, свързани с осигуряване на безопасност и здраве при работа, съдържащи се в Кодекси за добра практика, както и в ръководства, наръчници, дигитални, информационни листове или други материали за превенция на рисковете при работа на работните места и при използване на работното оборудване, утвърдени от съответния компетентен орган.

Длъжностното лице, провело началния инструктаж на лицата, които постъпват на работа, издава служебна бележка съгласно приложение № 2 към наредбата, която се съхранява в личното досие на работещия.

В предприятия с персонал до 50 работници и служители включително и/или с ограничен обем на производствените дейности се допуска едновременното провеждане на началния инструктаж и инструктажа на работното място.

4. Инструктаж на работното място

Инструктажът на работното място цели практическото запознаване на работника или служителя с конкретните изисквания за безопасното изпълнение на трудовата дейност. Този инструктаж се провежда на работното място, преди на лицето да бъде възложена самостоятелната работа.

Инструктажът и обучението на работното място се провеждат на основата на действащите правила, норми и изисквания и утвърдените от работодателя правила и инструкции за безопасна работа, като тематиката и продължителността им се съобразяват и с всички други изисквания, регламентирани в специфичните за дадена дейност или вид работа нормативни актове.

Инструктажът на работното място приключва, след като ръководителят, разрешаващ самостоятелна работа, се убеди, че работещият познава правилата за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд, отнасящи се за извършваната от него дейност.

Допускането на инструктирания работещ до самостоятелна работа се удостоверява с подписа на ръководителя в съответната книга за инструктаж. На работниците и служителите, работата на които е свързана с използване, обслужване и поддържане на машини и други технически съоръжения или които са заети в дейности, създаващи опасност за здравето и живота на хора, независимо от тяхната подготовка, образование, квалификация и трудов стаж по същата или друга професия, освен инструктаж на работното място се провежда и обучение по правилата за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд.

В такива случаи работодателят определя:

- работните места и работниците и служителите, на които ще се провежда обучение и изпит;
- съдържанието на учебната програма;
- продължителността на обучението;
- обучаващите лица;
- формата за провеждане на изпита и изпитните документи.

Резултатите от изпита се внасят в изпитен протокол, който се съхранява в досието на работника или служителя. Такива работници и служители се допускат до самостоятелна работа само след успешно положен изпит по правилата за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд.

5. Периодичен инструктаж

Периодичният инструктаж има за цел да поддържа и допълва знанията на работещите по безопасност и здраве при работа. Той се провежда въз основа на специфичните правила, норми и изисквания по безопасност и здраве при работа, отнасящи се за дадената професия, работно място или дейност.

Ако в нормативната уредба не е предвидена по-малка периодичност, този вид инструктажи се провеждат, както следва:

- за работещите, пряко заети в дейностите по чл. 15, ал. 1 от наредбата - най-малко веднъж на три месеца.

- за всички останали работници и служители – поне веднъж годишно.

Периодичният инструктаж се провежда от прекия ръководител на дейността или от друго лице, определено със заповед на работодателя, като тематиката се определя в зависимост от характера на работата, условията на труд и резултатите от оценката на риска. Периодичният инструктаж се провежда индивидуално или групово в зависимост от изпълняваната работа. Инструктажът на отсъствалите работници или служители се провежда при явяването им на работа.

6. Ежедневен инструктаж

Ежедневен инструктаж се провежда на работещи, пряко заети в дейности с висок производствен риск.

Такива са:

- подземните, минните и геологопроучвателните обекти;
- кариерите;
- добивът на нефт и газ;
- превозите в железопътния транспорт;
- производството и употребата на взривни материали;
- международните автомобилни превози;
- автомобилните превози на опасни товари;
- работата с опасни химически вещества и препарати;
- производството и леенето на метали;
- строителните и монтажните работи;
- други подобни дейности с висок производствен риск.

За водачите в международните автомобилни превози и за водачите, превозващи опасни товари по силата на Европейската спогодба за международен превоз на опасни товари по шосе – ADR, и Наредба № 40 от 2004 г. за условията и реда за извършване на автомобилен превоз на опасни товари, ежедневният инструктаж се съвместява с периодичния инструктаж. В тези случаи инструктажите се провеждат преди тръгване на път и се документират в Книгата за ежедневен инструктаж.

Ежедневният инструктаж се провежда от прекия ръководител или от друго компетентно лице, определено със заповед на работодателя.

7. Извънреден инструктаж

Извънреден инструктаж задължително се провежда в следните случаи:

- след всяка трудова злополука по смисъла на чл. 55, ал. 1 от КСО;
- при установена професионална болест;
- след пожар, промишлена авария и природно бедствие;
- при констатирани груби нарушения на правилата, нормите и изискванията по безопасност и здраве при работа;

- при промяна на технологичния процес, при въвеждане на нови машини и съоръжения, при промяна на работното място или на организацията на работа;
- по предписание на контролен орган;
- на работници и служители, отсъствали от работа повече от 45 календарни дни, преди да започнат да изпълняват преките си задължения след завръщането им на работа;
- при организиране на ремонтни или други дейности с участие на работници и специалисти с различни професии и квалификация (по преценка на работодателя или на непосредствения ръководител);
- при работи, изискващи специфични мерки за безопасност и здраве при работа.

Програмата за провеждане на извънреден инструктаж се определя в зависимост от причината, която е наложила неговото провеждане. Инструктажът се провежда от непосредствения ръководител или от друго определено от работодателя лице.

От 01.01.2010 г. се отменя дейвалата досега Наредба № 3 от 1996 г. на МТСП и МЗ за инструктажа на работниците и служителите по безопасност, хигиена на труда и противопожарна охрана (виж ДВ, бр. 1 от 2010 г.).